

Užventis ir Šatrijos Ragana

Vaclovas RIMKUS

Užvenčio kraštotyros muziejuje

Užventis Marijos Pečkauskaitės gyvenime užima itin svarbią vietą. Čia prabėgo pačios gražiausios Marijos gyvenimo dienos, čia ji sėmėsi įkvėpimo ir patiems vertingiausiems savo kūriniais – „Sename dvare“, „Viktutė“.

Dar būdama šešiolikmetė Marija Pečkauskaitė 1893 m. spalio 9 d. dienoraštyje taip rašė apie Užvenčio apylinkių grožį: „Išėjome po pietų pasivaikščioti po kalnus. Tai mano išvykų pati maloniausia vieta, nes ir aplinkos grožis, ir vaizdai tiesiog stebuklingi! Ypatingai ten, malūno pusėje, lygiai kaip gražiame paveiksle, pajvairintame dar tekančios pakalnėje upės čiurlenimu. Yra dar viena priežastis, kuri mane ten traukia – tai mielių įvykių ir asmenų atsiminimai. Kiekvienas žemės kampelis (plotelis), kiekvienas krūmelis man primena brangias ir malonias valandėles, kurios, nežinau ir abejoju, ar kada besugrįš, ir asmenis, kurie buvo tų valandėlių atsiminimų priežastimi...“

Pagaliau ir Marijos kūrinyje „Viktutė“ iš Ventos aprašymų atpažįstame Jos Užventį, nors ten veiksmo vieta niekur ir nėra pavadinta tikrovu vardu „(...) Gražios dabar naktys: šviesios, tylios, ramios. Tamsiame danguje žiba apskritas mėnuo, auksinės žvaigždės blizga mirksėdamos, o žemai viskas balta ir balta... Sodo medžiai miega, apdengti sniego pūkais, toliau matyti užšalusį Ventos vagą, panašų į platų vieškelį, – dar toliau – susikūpinusių trobelių būrys... Toks visur ramumas, tokia tyla...“

Kaip man visa tai brangu! Kaip lengvai kvėpuoja krūtinė tokiomis naktimis, turėdama prieš save tą mylimą Ventą, tas senas surūkusias trobeles...“

Venta jau numetė ledus, bėga uždama ir griaudama tiltus. Kartais, turėdama laiko, eina pas malūną, ir, atsistojusi ant tilto, žiūriu, kaip vanduo puola žemyn. Žiūriu, žiūriu, atsitraukti negalėdama, taip gražiai atrodo...“

O apie senąjį Užvenčio dvaro rūmą, sodą, tvenkinį skaitome: „(...) Už

miškų, upių, tarp daubų ir kalnų stovi seno dvaro rūmas. Ne aukštas, bet ilgas ir platus, dideliu prieangiu, ant baltų stiebų rymančiu, pilnas meilių kampelių, jaukus ir šiltas, ištikimas visų mūsų džiaugsmų ir liūdesių savo prieglobstin priėmėjas. Prieš jį didelis, miegūstas tvenkinys paslaptinomis gelmėmis, vakarais mėnesio ir žvaigždžių auksinamas, ir įsigiedojęs, įsikvepėjęs, įsisvajojęs sodnas.

Meilingai glaudžia sodnas prie plačios krūtinės tvenkinį ir rūmą – ištikimus savo draugus – ir šnibžda jiedviem kažkokias nepabaigiamas pasakas, kažkokias bylas slėpingas, ilgas, amžinas godas. O tuodu klauso – tylūs ir susimąstę.

Yra sodne mažas pussalėlis, į tvenkinį įsikišęs, spirejų žydinčių krūmų uždengtas, visas gėlėmis apibertas. Ant jo kranto auga gluosnis, kurio stuobrys, matyti, kitąsyk nukirstas, išleido tris naujus stuobrelius ir sudarė tarsi fotelį, kuriame labai patogiai galima sėdėti atsilošus. Kanakados radova tą kampelį su mamate. Mamatė išpiovė ant vieno stuobrelio mano raidę ir tarė:

– Dabar čia bus tavo fotelis, Irusia. O kai čia sėdėsi, atminti mamatę, ir vien geros ir gražios mintys teateinie į tavo galvelę. (...)“

Užventis rašytoją užbūrė taip pat, kaip tos jos dainos burtininkės – lakštingalos, tad teisi literatūrologė profesorė Viktorija Daujotytė sakydama, kad „Užvenčio šalėlė – svarbiausi Marijos namai. Namų vaizdinys iš ten, iš seno dvaro, iš ūksmingų liepų alėjos, Ventos malūno. Ten Želvių girelė, paslaptinomas Martyno kryžius, medinė bažnyčia, seni kapinynai. Ten jausmų pakilimas, pirmas kūrybos džiaugsmas.“ (V. Daujotytė. Šatrijos Raganos pasaulyje. V., 1997. P. 101).

Apie Šatrijos Raganos pėdsakus Užventyje po daugelio metų žurnalistas A. Vilainis-Šidlauskas reportažų ciklo „Žmogus, kuris amžinai keliavo“ straipsnyje „Senajame bajorų dvare“ rašė, kad ten, Užvenčio dvare, „Šatrijos Ragana praleido puikiausius savo jaunystės metus. Čia ji, Višinsko skatinama, pradėjo rašyti spaudai ir įsijungė į lietuviškąją kultūros barą. Nuo Užvenčio miestelio nė kilometro nepavažiavus matosi dvaro pastatai. Dideliuose mūriniuose pastatuose dunda garnos ir rūksta dūmai. Čia naujųjų dvaro savininkų įtaisyti malūnai ir spirito varykla.“

Mes einame ilgą žydinčių liepų alėją. Jos kvepia medum. Pro šakas leidžiasi, krinta saulės spinduliai. Bitės renka medų, ir girdisi jų ūžesys. Be abejo, kas skaitė Šatrijos Raganos „Sename dvare“, puikiai pažįsta šią liepų alėją. Ji mus nuveda tiesiai į medinius dvaro rūmus. Jie statyti prieš tris šimtus metų iš tvirtų ąžuolų. Savo išore jie neteikia puikaus vaizdo. Ir viduje jis įrengtas paprastai. Šatrijos Raganos kambarėlis buvo rytų pusėje. Dabar jis tuščias ir niekieno negyvenamas. Ir pačiuose dvaro rūmuose nieko nėra, kas primintų Šatrijos Raganos jaunystės dienas. Visai kitas vaizdas dvaro rūmų salone. Čia minkšti baldai, ir ant sienos kabo dailininkų paveikslai...“

Salone radome patį savininką. Jis mus priėmė mandagiai, tačiau vis žiūrėjo į ant sienos kabantį laikrodį. (...) Žilas ponas mus pavedė savo

(Nukelta į 20 psl.)

Vaclovas Rimkus

(Atkelta iš 19 psl.)

jaunai skaitaveidei dukrai...

Pro atvirą langą ji parodė mums didelę žalią veją apaugusią aikštę. Čia kitamet buvęs didelis vaisių sodas. Seni medžiai išdžiūvo, išpuvo ir išvirto. Dabar atsodinami nauji. Matėsi keletas žydinčių baltų, raudonų erškėtrožių. Jas esą labai mėgusi Šatrijos Ragana.

Jauna šviesiaplaukė, mėlynakė mergina mus vėl vedė liepų alėja. Ji kalbėjo, kad čia mes rasime Šatrijos Raganos paliktus pėdsakus. Privedusi prie vienos storos šimtametės liepos, ji stabtelėjo. Pirštu parodė išpjaustytus Pečkauskų herbų ir Šatrijos Raganos inicialus. Dar už kelių žingsnių kitoje liepoje buvo išpjaustyta širdis. Širdis perversa vilyčia. Ir čia Šatrijos Raganos inicialai, o virš širdies žodis „Atmink“. Aišku, dabar šis pjūvis jau apaugęs žieve, tačiau pasilikę ryškūs randai. Mes stovime ir visi tylime. Matome, kaip pro šakas leidžiasi auksiniai saulės spinduliai ir krinta mums po kojų. Jauna širdis moka jausti ir išgyventi. Rodos, lyg čia tebestovi tas didelis didelis šešėlis ir saugoja savo gilią paslaptį. Ir tada buvo vasara, ir žydėjo liepos. Alėjos šakose snaudė amūras. Jis, išgirdęs jos žingsnius, pabudo ir savo taiklia vilyčia sužeidė jos jautrią širdį. Tų dienų atminimui Šatrijos Ragana išplovė širdį ir savo inicialus liepos žievėje. Dabar toji širdis jau seniai užgesus. Židikuose ant jos kapo matėm žydint baltas lelijas ir raudonus bijūnus. Tos gėlės mums simbolizuoja skaitumą ir meilę. Tikrai toji širdis, pergyvenusi meilės kančias, vėliau degė tik aukštajam dangui ir plakė tik gimtajai žemei.

Mes ilgai stovėjome ir mąstėme. Ir dabar čia buvo vasara, ir žydėjo liepos. Turbūt ir Amūras snaudė liepų pavėsyje, taikydamsis savo vilyčiomis vėl sužeisti jaunas širdis.

Paskui, praėję alėją, mes pasukome prie Ventos. Čia prie upės auga svyruoklis gluosnis. Jo pavėsyje Šatrijos Ragana praleisdavo ištisas valandas. Čia ji skaitė, rašė, svajojė. Džiaugėsi upės raibstančiomis vilnimis ir plaukiančiomis sidabrinėmis žuvimis. Vejoje, po jos kojomis, smilgomis, karstėsi švento Petro vabalėliai. Melsvame danguje ji matydavo auksinę saulę ir plaukiančius baltus debesėlius. Ir dabar čia srovena Venta. Raibsta vilnys. Juda, siūbuoja gluosnio šakų šešėliai. Tačiau jau čia nėra Šatrijos Raganos. Ji, ilgesio vedama, iškeliavo ten, kur mėlynas dangus, kur žvaigždėtą naktį matosi nusidriekę paukščio takai... (Vilainis A. „Čia mūsų žemė“, Cicero (JAV), 1950. P. 70-71).

Augustinas Gričius apybraižoje „Didžios praeities žemėje“, išspausdintoje 1933 m. „Trimito“ 37-ame numeryje, plačiai pasakoja apie Užvenčio dvarą ir vėlesnį jo savininką žemaitį, Lietuvos ne-

Marija Pečkauskaitė (stovi antra iš kairės) su giminėmis Kražiuose. Pirmos eilės viduryje sėdi rašytojos motina Stanislava Pečkauskienė. Apie 1907 m.

priklausomybės akto signatarą, pramoninką Joną Smilgevičių, kuris Užvenčio dvarą nusipirko po to, kai dvarą dėl finansinių sunkumų buvo priversti apleisti Pečkauskai: „Užvenčio dvaras – tikrai senas dvaras. Paprastos statybos ilgi ir platūs mediniai dvaro rūmai tarsi apie 300 metų amžiaus. Senos, dar medinėmis vinimis kaltos, išdilusios grindys rodo, kad jomis vaikščiojo kelios kartos. Per vieną iš sukilimų šio namo kambariuose buvo suvami sukilėliams rūbai, buvo sukilėlių štabas, o kieme sukilėliai atlikinėjo kariškus pratimus. Mūriniame pastate, kur dabar yra įrengti tvartai galvijams, kadaise buvo bravoras.“ Toliau A. Gričius tais 1933 metais rašė, kad Užvenčio dvaras ir miestelis, kuris praeityje buvo gana žymus, net A. Mickevičiaus raštuose paminėtas, dabar apsmukęs, apsileidęs. O juk kiekviena šių apylinkių vietelė legendomis ir padavimais apipinta, ir užventiškiams savotiškai primena garsią šio krašto praeitį, skatina būti vertais savo garbingų protėvių.

Iš Marijos laiškų Povilui Višinskiui:

Užventis,
1896 m. lapkričio 4 d.

Sunkūs laikai atėjo dabar, brolau! Gal pirmą sykį ant manęs užėjo „chmura“. Uch! Kartais nežinau, ką daryti, taip liūdnu ir juoda vis! Iš visų pusių, ir viena, ir kita draugė rašo, klausdamos manęs, ką veikti, kaip būti, prašo rodos... vo ką aš joms galiu padėti, kad pati vos tikt (...). Vo priežastis to vis viena ir ta pati: rodos man, jog niekam nesu reikalinga ant šio svieta, jog jokios naudos nieks neturi iš manęs – ir gana. Kad man kas parodytų eiti kur, nors dieną naktį vargti dėl gero žmonių, žūti, kentėti, – eičiau ir tada bučiau, man rodos, laiminga kaip niekadose...

Užventis,
1896 m. gruodžio 13-18 d.

Nebuvau namie mažne celią nedėliu: viešėjom su Zosia pas Daugirdienės. Gerai, linksmu praėjo mums ten laikas, grajijom, dainiavom, valgėm kaip nežinau kas; kožną dieną važiuovom į Vieksnius paviešėti pas pažįstamų Daugirdienės. Anksčiau kaip antroj nenuėjom gulti nė vieno karto. Ir ten dabar „nauzczielka“ jauna, simpatiška panelė. Liubiju aš labai ten pabūti.

Užventis,
1897 m. sausio 8, 9 d.

Sakai, gaspadorauji... Kas ten! Kad ne aš, gaspadorauja Zosė, mama, ir nieks nė justi nejunta, kad manęs nėra. Gal dar geriau, nes pats juk visumet sakei, jog aš nemoku ir nelubiju gaspadorystės. Gerai dar vasarą turėsiu sau darbą su bitėmis, to kits negalės padirbti, kiek sylos storosiuos jas gerai veizėti, bet ateis žiema, ir kas?! Vėl taip, kaip „prezeietna panna“ gyventi?!

Užventis,
1897 m. gruodžio 2 d.

Apie save mažai tegaliu: sėdžiu kaip ir visados, mokau Vincuką 5 adynas ant dienos, skaitau, gaspadoraunu (...). Laikas praeina labai greit, bet taip „jednostajnie“, jog vienos dienos nuo kitos neišrinksi. Tėvas sirgo ilgai, dabar jau šmotą geriaus, bet neišeina niekur. Važiuoju kožną subatą į banką už jį. Mama, Zosė ir Vincukas sveiki, apie mane nėra ką besakyti.